

TORI TÕUGU HOBUSTE SÄILITUS- ja ARETUSPROGRAMM

1. Õiguslikud alused

Õiguslikud alused tori tõugu hobuste (tõutähis T) säilitus- ja aretusprogrammi (edaspidi Programmi) ja selle osade jaoks on:

- Euroopa Liidu õigusaktid:
Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrused (EL) 2016/429, (EL) 2016/1012, (EL) 2019/6 ja Euroopa Komisjoni rakendusmäärus (EL) 2021/963.
- Eesti Vabariigi Põllumajandusloomade aretuse seadus (01.01.2019; RT I, 28.12.2018, 35) ja sellega seonduvad õigusaktid.

2. Programmi eesmärk

Tori tõugu hobuste programmi eesmärk on:

- tõu säilitamine
- tõu parandamine

Programm haarab abinõusid, mis on vajalikud tori hobusetõu säilitamiseks ja parandamiseks.

Tori hobusetõu säilituse- ja aretuse eesmärgid:

- kasvatada tori hobust, kes on väga hea iseloomu, tervise, mitmekülgse kasutusotstarbega ja suurepärase koostöövalmidusega ratsa- ja rakendihobune;
- säilitada tori hobuste genofond;
- säilitada tori hobune, kes on kohanenud kohalike söötmis- ja pidamistingimustega;
- suurendada aretuses kasutatavate tori hobuste arvukust, kaasates võimalikult palju aretusse sobivaid tori tõugu täkke ja märasid;
- suurendada tori hobuse levikut Eestis ja lähiriikides.

Tori hobusetõugu iseloomustab põlvnemise ühtsus sõlmeellastest.

Oluline tähtsus on liin- ja perekondaretusel.

3. Aretuspiirkond ja populatsioon

Tori tõugu hobuste geograafiline säilitus- ja aretuspiirkond on Eesti Vabariik.

Tori tõugu hobuste tõuraamatus on 1009 tori tõugu hobust, neist 137 täkku ja 556 mära (seisuga 31.12.2022).

4. Aretusmeetodid

Tori tõugu hobuste säilitus- ja aretusprogramm haarab abinõusid, mis on vajalikud tori tõugu hobuste genofondi jätkusuutlikuks säilitamiseks ja mitmekülgsest kasutatava hobuse jõudlusnäitajate parendamisele suunatud aretuseks.

Programmi eesmärk saavutatakse TA tähisega tori hobuste aretuses puhasaretusega.

TB tähisega tori hobuste aretuses kasutatakse tori tõu ajaloolist aretuskäiku enim mõjutanud tõugusid, komponenttõud on hannoveri, holšteini, trakeeni ja inglise täisvereline hobune. Komponenttõugude tunnustatud täkkude osakaal on soovitatavalt mitte rohkem kui 5 %

TB tähisega aretusmärade populatsioonist.

Tori hobune on soojavereline hobune. Tori hobuse põlvnemises on esindatud tõu esiisa, Poolast imporditud ristandtäkk, Hetman.

5. Aretusedu saavutamise abinõud

Oluline info aretajatele on hobuse põlvnemise ja hindamise andmed. Hobuste põlvnemise ja jõudluskontrolli andmed on avalikud ning tõuraamatust kättesaadavad. Tori tõugu hobuste tõuraamatut peetakse elektrooniliselt, dokumente säilitatakse Eesti Hobusekasvatajate Seltsi (edaspidi EHS) kontoris.

Täpsemad kriteeriumid hobuse hindamise kohta on toodud aretusprogrammi „Aretuslooma ja aretusmaterjali aretuseks sobivaks tunnistamine“ osas.

6. Programmi täitmiseks vajalik aretusloomade arv

Programmist võtavad osa kõik aretusloomad, kes on kantud tori tõugu hobuste tõuraamatusse. Tõusisese geneetilise mitmekesisuse hoidmiseks on oluline info aretajatele efektiivse populatsiooni suurus.

Efektiivse populatsioonimahu arvutamise valem $N_e = 4 \times \frac{N_f \times N_m}{N_f + N_m}$

(Nf+Nm),

Ne – efektiivne populatsiooni maht

Nm – isas-suguloomade arv

Nf - emas-suguloomade arv

Tori hobuse tõuraamatu efektiivne populatsioonimaht on 145,2, mis tähendab, et tõug on kriitilisohustatud tõu staatuses. TA tähisega osa efektiivne populatsioonimaht on 112 ja TB tähisega osa efektiivne populatsioonimaht on 29.

Mida väiksem on populatsioonimaht, seda suurem on juhusliku geenitriivi mõju, mis kiirendab mitmekesisuse vähenemist.

7. Tõu iseloomustus

Tori tõug baseerub 1856. aastal asutatud Tori Hobusekasvanduse ja 20. sajandi alguses väljakujunenud tori hobusetõu päritoluga soojavereliste hobuste populatsioonil.

Tõu omadused

Tõu omadusi väljendatakse soovitud ja mitte soovitud omaduste koondina.

Eraldi vaadeldakse hobuse tõu- ja sootüüpi, kehaehitust, liikumisi ehk allüüre.

Tüüp

Soovitud on elegantse, suursuguse ja harmoonilise välimusega tori hobune.

Täkkudel ja märadel peavad olema selgelt väljendunud soo- ja tõutunnused.

Mittesoovitud on robustne, toores, mitteharmooniline välimus, soo- ja tõutunnuste puudumine.

Soovituslik turjakõrgus kolme-aastaselt tori hobusel on 156...170 cm ning kämbblaümberrõõm minimaalselt 20,5 cm.

Kehaehitus

Erinevate kehaosade iseloomustamisel on antud järgnevad soovitud ja mittesoovitud tunnused:

Pea

Soovitud: väljendusrikas, uhke, keskmise pikkusega kõrvadega

Mittesoovitud: ilmetu, suur, pikkade, lühikeste või lontis kõrvadega

Silmad

Soovitud: suured, elavad, tumedad, sõbralikud ja ümarad

Mittesoovitud: väikesed, tuhmid, tuimad ja varjatud

Lõuapärade vahe

Soovitud: lõuapärade vahe lai, vaba liikumisega

Mittesoovitud: tugev, kitsas lõuapärade vahe

Kael

Soovitud: keskmise pikkusega, pealt kumer ning kuklaga hästi ja kergelt ühendatud

Mittesoovitud: madal, sügava ühendusega, kiilukujuline ja lühike

Piht

Soovitud: pikk, hästi väljaarenenud turi, suured libajad abaluud ja pikad õlavarred

Mittesoovitud: lühike või madal turi, väikesed, lühikesed või püstjad abaluud, lühikesed õlavarred.

Keha

Soovitud: ristkülikukujuline (kehapikkus ületab turjakõrguse 5... 8 cm võrra), harmooniliselt, tugevalt ühendunud hobuse ees-, kesk- ja tagakeha

Mittesoovitud: ruudukujuline keha, pehme selg, avatud pikk tühimik, kumer nimme, lühike ja horisontaalne laudjas

Jalad

Soovitud: hea lihastiku ja korrektse ehitusega, hästi arenenud liigesed; elastsed, keskmise pikkusega sõrgatsid ja hästi vormitud kabjad

Mittesoovitud: puudulikult arenenud lihastikuga, väikesed lamedad ja silmapaistmatud liigesed, eetsi- või taatsirandmene seis; lühikesed või püstised sõrgatsid, liiga kitsas, saabeljalgne, rangjalgne ja kooskandne seis. Mittesoovitud on väikesed kabjad.

Värvus

Lubatud on kõik tori hobustel esinevad värvused, enamlevinud värvused on raudjas, kõrb ja kollane.

Eelistatud on heleda laka ja sabaga ning väheste märgistega tumeraudjas hobune.

Liikumised ehk allüürid

Soovitud: hoogsad ja maadhaaravad põhiallüürid (4-taktiline samm; 2-taktiline traav; 3-taktiline galopp).

Liigutused peavad kanduma energilistest tagajalgadest läbi elastse ja kergelt õõtsuva selja üle esijalgadele.

Jalad peavad seejuures liikuma otse ja ettepoole. Samm peab olema vaba ja maadhaarav. Traav ja galopp peavad olema selgelt äratuntava lennufaasiga, elastsed, hoogsad ja tasakaalukad.

Mittesoovitud: lühike, madal ja mitteelastne liikumine, kinnine, fikseeritud selg, seotud õlad, tagajalgade nõrk tõuge. Samuti riivlevad või pöörlevad liigutused.

Seesmised omadused (tervis, kohanemisvõime, söödakasutus, iseloom, temperament, jõudlus, sigivus)

Soovitud: töötahteline, võimekas, sõbralik, rahulik, usaldav, energiline, tasakaalukas, tugeva

tervisega, hea pingetaluvuse ja kohanemisvõimega hobune, kes on hea sigivuse, söödakasutuse ning pärilike haigusteta hobune, kes sobib kasutamiseks metsa- ja talutöödel, kõikidele ratsaspordialadel, hobuturismis, hipoteraapias, hobihobusena jne.

Mittesoovitud: kartlikud, närvilised, äkilised või tigidad hobused.

8. Tori tõugu hobuste tõuraamatu pidamise kord

Eesti Hobusekasvatajate Selts peab tori tõugu hobuste originaaltõuraamatut (edaspidi „tõuraamat”), kuhu tehti esimesed kanded 1922. aastal. Tõuraamatut on peetud järjepidavalt.

Mõisted

Tõuraamatu number - number, mis antakse tori hobuste tõuraamatusse kantud hobusele järjepidevuse alusel alates tõuraamatu avamisest 1922. aastal

Tõuraamatusse kandmine - sugulises kasutuses hobuse tõuraamatu põhiosa peatõuraamatu osasse ja tõuraamatu osasse ning lisaosa A osadesse kandmine koos tõuraamatu numbriga andmisega

Tõuraamatusse registreerimine - varsa või seni identifitseerimata tori hobuse registreerimine tõuraamatu eeltõuraamatu osades või lisaosades A I ja A II

Põlvnemisandmete õigsuse geneetiline ekspertiis- hobuse täielik (järglane, isa ja ema) või osaline (järglane ja üks vanematest) põlvnemisandmete õigsuse geneetiline ekspertiis

Tõuraamatu jagunemine

Tõuraamat jaguneb põhiosaks ja lisaosaks.

Põhiosa jaguneb järgnevateks osadeks:

I OSA, tähis TA

- täkkude peatõuraamat I
- täkkude tõuraamat I
- täkkude eeltõuraamat I
- märade peatõuraamat I
- märade tõuraamat I
- eeltõuraamat I

II OSA, tähis TB

- täkkude peatõuraamat II
- täkkude tõuraamat II
- täkkude eeltõuraamat II
- märade peatõuraamat II
- märade tõuraamat II
- eeltõuraamat II

Lisaosa osad:

- lisaosa A I
- lisaosa A II
- lisaosa B II

Tähis TA on tori hobuse individuaalnumbris (UELN).

TA tähisega hobused on kantud või registreeritud järgmistes põhiosa osades:

- täkkude peatõuraamat I, täkkude tõuraamat I, eeltõuraamat I, lisaosa A I;
- märade peatõuraamat I, märade tõuraamat I, eeltõuraamat I, lisaosa A I.

Lisanduvad vanemad tori hobused, kelle UELN numbris ei ole tähist TA, või haldamise üleandmise, või muul põhjusel ilma TA tähiseta hobused, kes on kantud või registreeritud tõuraamatu osades TA peatõuraamat I, TA tõuraamat I, TA eeltõuraamat I, TA lisaosa A I.

Tähis TB on tori hobuse individuaalnumbris (UELN).

TB tähisega hobused on kantud või registreeritud järgmistes põhiosa osades:

- täkkude peatõuraamat II, täkkude tõuraamat II, eeltõuraamat II või tõuraamatu lisaosa A II;
- märade peatõuraamat II, märade tõuraamat II, eeltõuraamat II või tõuraamatu lisaosa A II.

Lisanduvad vanemad tori hobused, kelle UELN numbris ei ole tähist TB, või haldamise üleandmise, või muul põhjusel ilma TB tähiseta hobused, kes on kantud või registreeritud tõuraamatu osades TB peatõuraamat I, TB tõuraamat I, TB eeltõuraamat I, TB lisaosa A I.

Täku kandmine peatõuraamatusse I või tõuraamatusse I

Täku kandmine peatõuraamatusse I või tõuraamatusse I toimub mitte varem kui kolmandal eluaastal.

Peatõuraamatusse I või tõuraamatusse I kandmisel antakse täkule järjepidevuse alusel tõuraamatu number.

Sugulises kasutuses täku põlvnemisandmete õigsus peab olema kontrollitud geneetilise ekspertiisiga.

Täku kandmine peatõuraamatusse I

Täkkude peatõuraamatusse I kantakse tori tõugu täkk:

- kes on sünnijärgselt registreeritud eeltõuraamatus I;
- kelle puhul on oodata programmis kindlaks määratud eesmärkide saavutamist;
- kes on hindamisel saanud iga hinnatava tunnuse osas vähemalt "7" punkti;
- kes on tunnustatud hindamis- ja tõukomisjoni poolt.

Täku kandmine tõuraamatusse I

Täkkude tõuraamatusse I kantakse sugulises kasutuses olev tori tõugu täkk:

- kes on sünnijärgselt registreeritud eeltõuraamatus I;
- kes ei vasta peatõuraamatu I nõuetele.

Mära kandmine peatõuraamatusse I või tõuraamatusse I

Peatõuraamatusse I või tõuraamatusse I kantakse sugulises kasutuses olev mära. Peatõuraamatusse I või tõuraamatusse I kandmisel antakse märale järjepidevuse alusel tõuraamatu number.

Mära kandmine peatõuraamatusse I

Märade peatõuraamatusse I kantakse tori tõugu mära:

- kes on sünnijärgselt registreeritud eeltõuraamatus I;
- kes on saanud hindamisel iga hinnatava tunnuse osas vähemalt "6" punkti.

Mära kandmine tõuraamatusse I

Märade tõuraamatusse I kantakse tori tõugu mära:

- kes on sünnijärgselt registreeritud eeltõuraamatus I;
- kes ei vasta märade peatõuraamatu I nõuetele.

Mära, kes põlvneb tõuraamatusse I kantud vanematest, ja kellelt on saadud vähemalt kaks esimese või kõrgema auhinnaga hinnatud järglast, võib kanda peatõuraamatusse I.

Eeltõuraamat I

Eeltõuraamatusse I registreeritakse tori tõugu hobuste järglased, kelle vanemad on kantud peatõuraamatusse I või tõuraamatusse I ja vastavalt lisaosast I eeltõuraamatusse I registreerimise tingimustele. Eeltõuraamatusse I registreeritava varsa isa põlvnemisandmete õigsus peab olema kontrollitud geneetilise ekspertiisiga.

Tõu geneetilise mitmekesisuse säilitamiseks loetakse märade peatõuraamatusse II või tõuraamatusse II kuuluva mära järglane sobivaks registreerida eeltõuraamatusse I, kui tema kahes põlvkonnas on ainult tori tõugu hobused.

Lisaosa A I

Lisaosasse registreeritakse tori tõugu hobune, kelle põlvnemine ei vasta tõuraamatu põhiosa TA tähisega osade nõuetele, kuid kes on vajalik Programmi täitmiseks. Hobuse tõuraamatu TA I lisaossa kandmise aluseks on tõukomisjoni põhjendatud otsus.

Käesoleval ajal vajab erilist tähelepanu tõu põhiliinide – Hingstar 317 T, Halis 348 T, Hoius 3939 TB ja Hasmo 129 T liini säilitamine. Tõuraamatu lisaosasse saab kanda ainult nende liinide säilitajaid ja liinide edasivijaid.

Tõuraamatu lisaossa A I kantakse/registreeritakse hobune, kes:

- peab vastama aretusprogrammis toodud tori hobuse tüübile;
- kelle tüüp peab olema hinnatud vähemalt 7 punktiga ning teised hinnatavad tunnused vähemalt „6“ punktiga.

Lisaosa A I osast võib registreerida tõuraamatu põhiosasse tori tõugu hobuse järglase, kelle üks vanematest on tõuraamatu TA tähisega osa põhiosas ja teine vanem on lisaosas A I ning mõlemad vanaisad on TA tähisega ja kantud peatõuraamatusse I või tõuraamatusse I.

Täku kandmine peatõuraamatusse II või tõuraamatusse II

Täku kandmine peatõuraamatusse II või tõuraamatusse II toimub mitte varem kui kolmandal eluaastal. Peatõuraamatusse II või tõuraamatusse II kandmisel antakse täkule järjepidevuse alusel tõuraamatu number. Sugulises kasutuses täku põlvnemisandmete õigsus peab olema kontrollitud geneetilise ekspertiisiga.

Täku kandmine peatõuraamatusse II

Täkkude peatõuraamatusse II kantakse täkk:

- tori tõugu täkk, kes on sünnijärgselt registreeritud eeltõuraamatus II või on komponenttõu täkk;
- kelle puhul on oodata programmis kindlaks määratud eesmärkide saavutamist;
- kes on hindamisel saanud iga hinnatava tunnuse osas vähemalt „7“ punkti;
- kes on tunnustatud hindamis- ja tõukomisjoni poolt.

Täku kandmine tõuraamatusse II

Täkkude tõuraamatusse II kantakse sugulises kasutuses olev tori tõugu täkk:

- kes on sünnijärgselt registreeritud eeltõuraamatus II;
- kes ei vasta peatõuraamatu II nõuetele.

Mära kandmine peatõuraamatusse II või tõuraamatusse II

Peatõuraamatusse II või tõuraamatusse II kantakse sugulises kasutuses olev mära. Peatõuraamatusse II või tõuraamatusse II kandmisel antakse märele järjepidevuse alusel tõuraamatu number.

Mära kandmine peatõuraamatusse II

Märade peatõuraamatusse II kantakse tori tõugu mära:

- kes on sünnijärgselt registreeritud eeltõuraamatus II;
- kes on saanud hindamisel iga hinnatava tunnuse osas vähemalt „6“ punkti.

Mära kandmine tõuraamatusse II

Märade tõuraamatusse II kantakse tori tõugu mära:

- kes on sünnijärgselt registreeritud eeltõuraamatus II;
- kes ei vasta peatõuraamatu II nõuetele.

Mära, kes põlvneb tõuraamatusse II kantud vanematest, ja kellelt on saadud vähemalt kaks esimese või kõrgema auhinnaga hinnatud järglast, võib kanda peatõuraamatusse II.

Eeltõuraamat II

Eeltõuraamatusse II registreeritakse tori tõugu mära järglane, kelle isa on kantud peatõuraamatusse II või tõuraamatusse II ja vastavalt lisaosast II eeltõuraamatusse II registreerimise tingimustele. Tõuraamatu

eeltõuraamatusse II registreeritakse peatõuraamatu II või tõuraamatu II vanemate järglane, kelle põlvnemises ei esine komponenttõuge mitte rohkem kui kolmes põlvkonnas järjest (isa, emaisa, emaemaisa). Eeltõuraamatusse registreeritava varsa isa põlvnemisandmete õigsus peab olema kontrollitud geneetilise ekspertiisiga.

Lisaosa A II

Lisaosasse A II registreeritakse tori tõugu hobune, kelle põlvnemine ei vasta tõuraamatu põhiosa nõuetele, kuid kes on vajalik tori tõugu hobuste programmi täitmiseks.

Lisaks on siia sobilik registreerida lisaosa B II sobiv järglane, kelle isa on tori tõugu täkk.

Lisaosasse kantakse komponenttõugu mittetunnustatud täkk, kes on olnud sugulises kasutuses.

Hobune, kelle üks vanem on kantud tõuraamatu lisaosasse A II ning tema mõlemad vanaisad on tõuraamatu põhiosa täkk loetakse tõupuhtaks aretusloomaks ja registreeritakse tori tõugu hobuste tõuraamatu eeltõuraamatusse II.

Lisaosa B II

Tori hobuste tõuraamatu lisaosasse B II registreeritakse hobune, kes ei ole saanud vastavalt aretusprogrammile, kuid kelle üks vanematest on tori hobune, kes on kantud tori tõugu hobuste tõuraamatu põhiosasse või lisaosasse A.

Lisaosasse B II registreeritud hobuse tõunimetuse osasse kirjutatakse „ristand“.

Üleminek tõuraamatu lisaosast B II lisaosasse A II

Lisaosasse B II kuuluva mära määrajärglane on sobilik registreerida lisaosasse A II, kui järglase isa on tõuraamatu põhiosa tori tõugu täkk ja mära on vastavalt programmile hinnatud kõikide hinnatavate tunnuste osas vähemalt „6“ punktiga ning on sobilik programmi täitmiseks.

Lisaosasse A II sobiliku järglase teises põlvkonnas peab olema kolm tori hobust.

9. Hobuse identifitseerimine ja hobusepassi väljaandmise kord

Hobusepassi väljaandmist ja sellega seonduvat reguleerib EL tõuaretusmäärus 2016/1012 ja EV vastavad seadusandlikud aktid.

Pass on dokument hobuse päritolu, jõudluse ja identifitseerimise kohta, mis kuulub hobuse juurde ja peab omaniku vahetuse korral hobusega kaasnema.

Passi väljaandmise aluseks on järgmised dokumendid:

- paaritustunnistus ja varsa sünnitunnistus;
- hobuse identifitseerimisleht, millele lisandub vajadusel märgistamise teade;
- vajadusel hobuse põlvnemisandmete õigsuse geneetiline ekspertiis.

Hobuse identifitseerimiseks ja passi väljastamiseks vajalikud dokumendid:

- paaritustunnistus (LISA 1)

Paaritustunnistuse täidab täkuomanik või tema poolt volitatud esindaja. Paaritustunnistuse blanketi väljastab täku pidajale EHS. Täku valdaja täidab ja allkirjastab paaritustunnistuse peale teostatud paaritust. Mära omanik saab täku valdajalt paaritustunnistuse esimese lehe. Täku valdaja peab saatma paaritustunnistuse teise lehe ning soovitatavalt täku paaritusnimekirja EHSi enne paaritusaasta 31. detsembrit.

- varsa sünnitunnistus (LISA1)

Varsa sünnitunnistus on mära paaritustunnistuse blanketil. Mära omanik täidab varsa sünnitunnistuse ning saadab selle EHSi 30 päeva jooksul peale mära varssumist. Varsa sünnitunnistus saadetakse EHSi kõikide sündmuste puhul (surnultsünd, abort, mära ei tiinestunud jm.), vastav kanne tehakse sünnitunnistuse osasse. Külmutatud ja jahutatud sperma kasutamisel kunstliku seemenduse teel saadud varsa põlvnemisandmete õigsus peab olema kontrollitud geneetilise ekspertiisiga.

- hobuse identifitseerimisleht Hobuse identifitseerimine (LISA 2)

Varsa identifitseerib ja hobuse identifitseerimiselehti (edaspidi identifitseerimisleht) täidab EHSi poolt volitatud isik varsas ema juures. Identifitseerimisleht on kahes eksemplaris, mille koopia antakse hobuse omanikule.

Hobuse pass väljastatakse varsale enne tema 6 kuu vanuseks saamist. Hilisema identifitseerimise korral tuleb passi märge „duplikaat“.

Tõuraamatu andmebaasi ja keskandmebaasi vahel on toimiv ühendus, mis tagab nendes andmebaasides ajakohase teabe kättesaadavuse.

Hobuse passi teeb kandeid ainult EHSi poolt volitatud isik.

Kõik muudatused (värvus, märgised, jõudluskontroll, näituste tulemused, omanikuvahetus jm.) kantakse passi. Omanikuvahetuse registreerimise aluseks on loomaomaniku kirjalik teade, võimalusel seda kinnitava dokumendiga nt. hobuse ostu-müügi lepingu koopia, omaniku vahetuse teatis (soovituslik blankett kodulehel www.ehs.ee).

Loomapidaja vastutab õigeaegselt ja õigete andmete esitamise eest. Hobuseomaniku kohustus on igast sündmusest teavitada EHSi 30 päeva jooksul peale selle toimumist. Peale hobuse surma tuleb pass tagastada EHSi või lasta EHSi poolt volitatud isikul teha pass kehtetuks.

Hobuse märgistamine

Elektroonilise märgistuse kasutamine ja paigaldamine

Peale 01.07.2009 esmakordselt identifitseeritud hobune märgistatakse transpondriga. Õigus transpondri paigaldamiseks on tegevusluba omaval loomaarstil. Märgistamine peab toimuma hobuse identifitseerimisega üheaegselt või varem. Varasema transpondriga märgistamise puhul täidab identifitseerija teatise hobuse märgistamise kohta ja saadab selle EHSi.

Hobused, kellele väljastatakse pass, peavad kandma nime. Nimi peab tori tõugu hobusel algama isa esitähga ning lõppema soovitatavalt märadel täishäälikuga ning täkkudel kaashäälikuga. Kui nime osana kasutatakse aretaja või sünnikoha või muud lisanime, rakendub nõue vaid hobuse pärisnimele. Soovituslik on nime muutmise, kui samal sünniaastal juba on registreeritud sama nimi.

Hobuse registreerimisel antakse talle individuaalnumber (UEN), mida edaspidi ei muudeta.

10. Aretuslooma jõudlusandmete ja geneetilise väärtuse hindamine

Hobuse geneetilist väärtust võib hinnata tema põlvnemis- ja jõudlusandmete alusel.

Hobuse omajõudlust hinnatakse varsaeas, noorhobuste jõudluskatsetel, märade ja täkkude hindamisel tõuraamatusse kandmisel, võõrratsaniku testil, vabahüpete testil, rakendihobuste jõudluskatsetel ja võistlusspordis. Hobuse geneetilise väärtuse hindamisel arvestatakse järglaste, eellaste ja külgsugulaste jõudlus- ning põlvnemisandmeid.

Hobuse jõudlusandmete ja geneetilise väärtuse hindamisel tehakse koostööd Eesti Maaülikooliga.

11. Aretuslooma ja aretusmaterjali aretuseks sobivaks tunnistamine

Hobuse aretuseks tunnistamisel arvestatakse tema põlvnemisega, välimiku ja allüüride hinnanguga ja jõudluskontrolli käigus kogutud jõudlusaandmetega. Hobuste hindamine toimub vastavalt jõudluskontrolli läbiviimise korrale.

Täkkude tunnistamine

Täkkude tunnistamise eesmärk on teha otsus täku kasutamise kohta aretusprogrammi raames. Tunnustatud täkid omavad suuremaid eeldusi tõu kvaliteedi tõstmiseks.

Tingimused, millele täkk peab vastama enne tunnistamiseks esitamist:

- vanus vähemalt 2 aastat;
- põlvnemine peab vastama tõuraamatusse kandmise tingimustele;
- hobusel on identifitseerimisdokument (pass);

- tervislike probleemide puudumine, mis kahjustavad tõu väärtust;
- täku enda või tema järglaste jõudluskatsete tulemused.

Tunnustatud täkul peab olema tehtud põlvnemisandmete õigsuse geneetiline ekspertiis, soovitatavalt põlvnemisandmete täielik perekondanalüüs.

Täku tunnustamise õiguspädevaks organiks on tõu- ja hindamiskomisjon, kes teeb otsuse jõudluskatsete tulemuste ja põlvnemisandmete alusel ning arvestades veterinaarülevaatuse tulemusi. Tunnustamisel on eesmärgiks tagada tori tõu genofondi säilitamine ja täkuliinide väärtustamine.

Otsus on:

- tunnustatud kaheks aastaks
- tunnustatud
- esialgu mitte tunnustatud
- mitte tunnustatud

Otsus on „tunnustatud kaheks aastaks“, kui täkk on esitatud üleriigilistel noorhobuste jõudluskatsetel ning saanud tõu- ja hindamiskomisjonilt tunnustuse.

Otsus on „tunnustatud“, kui täkk on hinnatud vastavalt hindamise juhendile ja läbinud veo- ja sõidukatsed või võõrratsaniku testi või osalenud ratsaspordivõistlustel ning nende tulemusi arvestades on tõu- ja hindamiskomisjon teinud tunnustusotsuse. Tõu- ja hindamiskomisjon võib tunnustada täkku, kellel on hinnatud vähemalt viis järglast I või kõrgema auhinnaga.

Otsus on „esialgu mitte tunnustatud“ kui täkk ei täida aretusprogrammis esitatud nõudmisi, kuid on oodata, et ta edaspidi neile nõudmistele vastab,

Otsus on „mitte tunnustatud“ kui täkk ei täida esitatud nõudmisi.

Otsus protokollitakse. Otsus avalikustatakse ja edastatakse kirjalikult täku omanikule. Tunnustatud täkid avalikustatakse EHSi kodulehel www.ehs.ee. Täku omaniku soovil kantakse tunnustamisotsus hobuse passi.

Komponenttõust täku aretusmaterjali tunnustamine.

Komponenttõust täku aretusmaterjali kasutus registreeritakse enne kasutust. Tõu- ja hindamiskomisjon teeb tunnustusotsuse. Täkk peab olema originaaltõuraamatu poolt tunnustatud.

TORI TÕUGU HOBUSTE JÕUDLUSKONTROLI KORD

Mõisted

Jõudluskontroll on hobuste välimiku-, jõudlus- ja põlvnemisandmete regulaarne kogumine, registreerimine, töötlemine, säilitamine ja analüüsimine tema geneetilise väärtuse hindamiseks.

Jõudluskontrolliandmed on hindamistulemused hobuste ülevaastustel, tulemused ratsaspordivõistlustel, rakendi- ja sõidukatsetel, vabahüpete- ja võõrratsaniku testidel, üleriigilistel ülevaastustel ja näitustel.

Jõudluskatsed – vastavalt juhendile läbi viidud katsed hobuste võimete väljaselgitamiseks, võistlustel, katsetel ja testidel.

Finaalülevaatus- Eestis toimuv üleriigiline noorhobuste või suguhobuste jõudluskontroll.

I. Aretuslooma põlvnemis- ja jõudlusandmete kogumise, nende õigsuse kontrollimise, töötlemine ja säilitamine

1. Jõudluskontrolli eesmärgid ja alustamise tingimused

Tori hobuste jõudluskontrolli eesmärk on jõudluskontrolli läbinud hobuste kohta andmete kogumine, töötlemine, aretajatele valikute tegemiseks informatsiooni andmine ning võimalusel aretusväärtuste määramine.

Jõudluskontrolli jõudlusandmete kogumist võib teostada Eesti Hobusekasvatajate Seltsi poolt tunnustatud jõudlusandmete koguaja. Vajadusel kaasatakse eksperte.

Jõudluskontrolli teostatakse järgmiste etappidena:

1.1 varsa areng ja üldmulje

Varsa hindamise juures arvestatakse tema arengut, jalgade ehitust ning üldmuljet.

1.2 kuni 6 aastaste noorhobuste hindamine

Kuni kuue aastaste noorhobuste hindamine toimub vastavalt Noorhobuste hindamise juhendile.

1.3. suguhobuste (alates kuuendast eluaastast) hindamistulemused ülevaastustel, võimalusel koos järglaste hindamisega.

1.4. tori tõugu hobuste katsed rakendis (hobuste sõidu- ja veokatsed)

Tori tõugu hobuste katsed rakendis toimuvad vastavalt eeskirjale ning koostatud juhendile kolme aastastele ja vanematele tori tõugu hobustele.

1.5. võõrratsaniku test, vabahüpete test

Võõrratsaniku test ja vabahüpete test viiakse läbi kolme aastastele ja vanematele hobustele vastavalt koostatud juhendile.

1.6. Ratsaspordivõistlused

Jõudluskontrolli tulemustena arvestatakse kõigi ratsaspordialade võistlustulemusi. Soovitavalt järgitakse Eesti Ratsaspordi Liidu poolt vastu võetud juhendeid.

2. Jõudlusandmete kogumise ajavahemik

2.1. varsa areng ja üldmulje - ajavahemik sünnist kuni varsa kuue kuuseks saamiseni;

2.2. kuni 6 aastaste noorhobuste hindamine;

2.3. suguhobuste hindamine - alates kuuendast eluaastast;

Nooremate kui kuue aastaste suguhobuste hindamine toimub vastavalt noorhobuste hindamise juhendile.

2.4. Tori tõugu hobuste katsed rakendis (hobuste sõidu- ja veokatsed)- alates kolmandast eluaastast.

2.5. võõrratsaniku test, vabahüpete test - alates kolmandast eluaastast.

2.6. Ratsaspordivõistlused – alates neljandast eluaastast.

3. Põlvnemis- ja jõudlusandmete kogumine ja registreerimine

Hobuste põlvnemisandmeid kontrollitakse hobuse passist. Jõudluskatsete tulemused protokollitakse ja kantakse tori tõugu hobuste tõuraamatusse.

4. Jõudluskontrolli algarvestuse dokumendid

Jõudluskontrolli algarvestuse dokumentideks on koostatud hindamislehed, eeskirjad ja juhendid:

- Tori tõugu hobuse hindamise juhend (lisa 1)
- Hobuse hindamisleht (lisa 2)
- Võõrratsaniku testi juhend (lisa 3)
- Võõrratsaniku testi hindamisleht (lisa 4)
- Võõrratsaniku testi hindamisleht võõrratsanikule (lisa 5)
- Vabahüpete testi juhend (lisa 6)
- Vabahüpete testi hindamisleht (lisa 7)
- Hobuste sõidu-ja veokatsete eeskiri (lisa 8)
- Hobuste sõidu- ja veokatsete juhend (lisa 9)
- Lineaarse hindamise juhend (lisa 10)
- Lineaarse hindamise leht (lisa 11)

ERL võistlusmäärustikud on kättesaadavad ERL kodulehel www.ratsaliit.ee

5. Välimiku ja teiste hinnatavate tunnuste geneetilise väärtuse hindamisel tehakse koostööd Eesti Maaülikooliga.

6. Erinevate välimikuosade hindamiskriteeriumid

Nõuded tori hobuse tüübile ja välimikule on toodud programmis.

Hobuse arengu hindamiseks kasutatakse hobuste mõõtmisandmeid. Jõudluskatsetel võetakse järgmised mõõtmed: turjakõrgus, rinnaüumbermõõt ja kämbლაüumbermõõt. Hobuse välimikku hinnatakse eest-, kül- ja tagantvaates.

Enne finaalulevaatust toimub hobuse tervisekontroll loomaarsti poolt.

Aretuses ei soovitata kasutada pärilike vigadega hobuseid.

Hinnatavad valiku tunnused on:

- a) tüüp
- b) kehaehitus
- c) jalad

- d) samm
- e) traav
- f) galopp
- g) hüpe
- h) üldmulje

Hindamist viiakse läbi kolmel tasemel:

A tase – noorhobuste ja suguhobuste jõudluskatsetel on järgmised hinnatavad tunnused:

- a) tüüp
- b) kehaehitus
- c) jalad
- d) üldmulje

B tase – noorhobuste ja suguhobuste jõudluskatsetel ning üleriigilistel noorhobuste jõudluskatsetel on järgmised hinnatavad tunnused:

- a) tüüp
- b) kehaehitus
- c) jalad
- d) samm
- e) traav
- f) üldmulje

C tase – noorhobuste ja suguhobuste jõudluskatsetel ning finaaliülevaatusel hinnatavad tunnused:

- a) tüüp
- b) kehaehitus
- c) jalad
- d) samm
- e) traav
- f) galopp
- g) hüpe
- h) üldmulje

Hindajate arv ei ole piiratud, soovitatavalt 2 või enam hindajat.

Võõrratsaniku testil hinnatakse järgmisi valikutunnuseid, eraldi vabaliikumisel ja ratsaniku all:

1. samm
  2. traav
  3. galopp
  4. hüpe
- 5 ratsastatavus

Vabahüpetel hinnatakse järgmisi valikutunnuseid:

1. galopp
2. hüppevõime
3. hüppestiil
4. üldmulje

Hindamine toimub numbriliselt, 10 punkti süsteemis.

Hinnete sõnalised väljendused on:

- 10 = suurepärase
- 9 = väga hea
- 8 = hea
- 7 = küllalt hea

6 = rahuldav
5 = piisav
4 = puudulik
3 = küllaltki halb
2 = halb
1 = väga halb
0 = hindamata

Aretuslooma põlvnemis-ja jõudlusandmete õigsuse kontrolli, töötlemise ja säilitamise eest vastutab jõudluskontrolli läbiviija.

Jõudluskontrolli tulemused avaldatakse jõudluskatsete ja võistluste protokollides. Andmed on kättesaadavad tõuraamatus ja kodulehel www.ehs.ee Andmeid säilitatakse seaduses ettenähtud korras. Jõudluskatsete andmed kantakse omaniku soovil hobuse passi.

Koolitusprogrammid jõudlusandmete kogumiseks ja jõudluskontrolli läbiviimiseks

Praktilised jõudlusandmete kogumise koolitusprogrammid viiakse läbi hobuste hindamisel hindamiskomisjoni liikme poolt. Jõudlusandmete kogumise koolitusi viiakse läbi koostöös Järvamaa Kutsehariduskeskuse ja Eesti Maaülikooliga.

Jõudlusandmete kogumise ja jõudluskontrolli läbiviimise koolitust korraldab tori tõugu hobuste kasvatajate haruseltsi juhatus ning hindamis-ja tõukomisjon.

Jõudlusandmete kogumise ja jõudluskontrolli läbiviimise koolitus lähtub tori tõugu hobuse säilitus- ja aretusprogrammist.